

В.М. Лавриненко, канд. екон. наук, доц.,
М.М. Логінов, канд. істор. наук, доц.,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ЕКОНОМІЧНА ІСТОРІЯ: ТЕОРІЇ МИНУЛОГО ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Економічна історія – королева суспільних наук.
Роберт Аллен.

Визначена дієвість економічної історії в розвитку сучасної історико-економічної науки. Акцентована увага на теоретичних здобутках та методологічних запитах в розвитку економічної історії на початку ХХІ ст. Розглянуто становлення економічної історії яка сформувалась в результаті наукових розвідок істориків та економістів, а саме процесів: історизації економічної науки та економізації історії, що і обумовило її міждисциплінарний статус.

Ключові слова: економічна історія, методологія, історизація економічної науки, економізація історії, економічна освіта.

Актуальність досліджень питань об'єкту, предмету та методів сучасної економічної історії обумовлюється тим, що вона стає центром тяжіння не просто для міждисциплінарного синтезу багатьох суспільних наук, але і концептом для нового енциклопедизму в розвитку економічної науки. В останні роки помітно зріс інтерес до світової та вітчизняної економічної історії. Активно розвиваються спеціалізовані журнали [4], центри зберігання даних [5]. Престижні видавництва публікують цілі серії робіт з економічної історії. Важливою подією у вітчизняній історіографії стала підготовка та видання Інститутом історії України НАН України двотомника «Економічна історія України» (2011 р.). Але ця праця, як зазначається в передмові, виявила і існування численних «білих плям» у сфері економічної історії[1, с.10].

В 2015 році відбувся XVII-й Міжнародний конгрес з економічної історії, що проходив у місті Кіото (Японія). Конгреси з економічної історії проводяться кожні три роки Міжнародною асоціацією економічної історії (The International Economic History Association (IEHA)). У роботі конгресу, проведеному на тему "Різноманіття в розвитку", взяли участь близько тисячі вчених, що займаються вивченням історії економіки. Особливий акцент у програмі був зроблений на *методології* досліджень. Однією з головних тем сесій і пленарних засідань були також питання про *нові підходи* у вивченні історії економіки, міждисциплінарних дослідженнях, написання підручників з економічної історії.

З минулого економічної історії (як із минулого економічної думки) ми зазвичай беремо те, що в нашому розумінні є генезою або станом, який

ПАРАДИГМАЛЬНІ ЗРУШЕННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ ХХІ СТ.

визначає насамперед її теперішній статус. В економічній літературі підкреслюється, що *дисциплінарна історія* економічної історії викликає значну зацікавленість не сама по собі, а у її зв'язку з еволюцією історико-економічної думки, з генезою різних теорій, напрямків та шкіл в історичній науці та політичній економії [3, с.87].

В пошуках свого місця в системі економічних наук, сучасна економічна історія є результатом історичних етапів еволюції історичної та економічної науки, які характеризуються теоретичними та методологічними особливостями та методами дослідження. Як міждисциплінарна наука економічна історія сформувалась в результаті наукових розвідок істориків та економістів, а саме: історизації економічної науки та економізації історії. Як академічна (університетська) дисципліна, економічна історія, вперше з'явилася в Західній Європі і Північній Америці, зокрема, у Великобританії, Німеччині, і США. Перші академічні лекційні курси були прочитані А. Тойбі (1891-1882рр.), К. Бюхером (1885р.) та Вільямом Ешлі у 1892 році. Великий внесок у розвиток історії економіки в другій половині ХІХ ст. пов'язаний з іменами таких вчених як: М. Вебер, В. Зомбарт, К. Маркс (Німеччина). В науковому та освітньому просторі України засновниками історико-економічної школи були М.М. Ковалевський, П. Віноградов, В. Воронцов та І. Кулишер (Росія), М. Балудянський (Словаччина), В. Левитський, Д. Багалій, М. Туган-Барановський (Україна).

У сучасному дискурсивному полі проблем періодизації та вибору критеріїв розвитку економічної історії як самостійної науки конструктивними, на нашу думку, є виділення наступних етапів, а саме:

I етап – “традиційна економічна історія” (середина ХІХ ст. - 60-рр. ХХст.) Теоретичні джерела: німецька історична школа, марксизм, школа “Анналів”, ранній інституціоналізм. Особливість дослідження – описовість.

II етап – “нова економічна історія” (середина 50-х – друга половина 70-х рр. ХХ ст.) Теоретичні джерела: неокласична теорія (теорія економічної динаміки, концепції економічного зростання, кліометрія. Особливість дослідження – використання економічного інструментарію в історичних дослідженнях.

III етап – “історична економіка” (“нова економічна історія у взаємодії з довготривалими тенденції економічного розвитку”) – середина 1970-х рр.. і до теперішнього часу. Теоретичні джерела: неоінституційна економічна теорія. Особливості дослідження – використання статистичної інформації, економіко-математичних моделей, теорій функціонування ринкової економіки, еволюція різних господарських інститутів в т.ч. ролі держави, структури ринків, трудових відносин та ін.

Процеси історизації економічної науки та економізації історії зосереджують увагу дослідників на необхідності пошуку теоретико-методологічних джерел економічного в історії та історичного в економіці. Як відомо, Дж.Хікс, розуміючи, що теорія і реальна історія є в значній мірі «протилежностями або, в кращому випадку, альтернативами», не був

прихильником ідеї прямого підпорядкування історичного матеріалу жорсткій теоретичній конструкції. Його погляди були набагато ближче підходу Карла Маркса, який, на думку Хікса, «на основі своєї економічної теорії висунув кілька загальних ідей і потім доклав їх до економічної історії [2, с.18-19]. Для сучасної економічної історії характерно, *по-перше*, наявність теоретико-методологічних відмінностей між економічними та історичними підходами (їх об'єднання виявиться, на нашу думку, дуже продуктивним і дозволить отримувати як нові факти господарського життя, так і аналізувати вже відомі під з новим кутом); *по-друге*, розробка значної кількості інституційних концепцій, що претендують на статус «провідної теорії». Зокрема, серед них:

1) марксистська традиція аналізу економічної історії як прогресивної еволюції виробничих відносин, обумовлених розвитком продуктивних сил;

2) цивілізаційний (господарсько-культурний) підхід М. Вебера і А. Тойнбі, продовженням якого є пов'язані з етносоціологією (Г. Хофстед, Г. Тріандіс та ін.) дослідження національної господарської ментальності (школа Анналів), як детермінантів національних моделей економіки;

3) сформульована К. Поланьї концепція паралельного розвитку відносин реципрокності і редистрибуції та торгівлі як специфічних форм обміну в умовах суспільного поділу праці;

4) теорія постіндустріального суспільства, що у багатьох відношеннях є модернізованим варіантом марксистської теорії соціально-економічного прогресу, яка розробляється в працях інституціоналістів-соціологів (Д. Белл, О. Тоффлер та ін.);

5) світ-системний підхід розроблений в працях І. Валлерстайна та Ф. Броделя, який звертає головну увагу на взаємовплив і взаємообумовленість розвитку національних економік, як елементів єдиної геоекономічної системи;

6) нова економічна історія Д. Норта, що інтерпретує інститути як «правила гри» і розглядає прогрес в економічній історії як зниження трансакційних витрат;

7) пов'язана з синергетичною парадигмою теорія залежності від попереднього розвитку (П. Девід, Б. Артур), що зосереджує переважну увагу на дослідженнях випадкового або свідомого вибору в біфуркаційних точках нових стратегій розвитку;

8) точка зору (її називають «постмодерною»), згідно з якою, взагалі, минув час всеосяжних («великих») теорій, їм на зміну приходить контекстуальне і фрагментарне знання.

Таким чином, перераховані теоретичні підходи визначають науковий запит на *нову метатеорію економічної історії*, яка покликана певним чином синтезувати кращі ідеї усіх цих парадигм.

Підводячи підсумок короткого огляду сучасних викликів розвитку економічної історії слід зазначити, що значне розширення хронологічних меж досліджень з економічної історії багато в чому визначає широту погляду на походження і особливості динаміки економічних процесів. Глобальний погляд на проблеми розвитку економічних явищ посилює порівняльну складову

сучасних досліджень: національний масштаб економічних показників порівнюється з регіональними та світовими показниками. У зв'язку з сучасним станом вітчизняної економіки, завдань по її реформуванню та розвитку значний евристичний потенціал у виборі цілей та засобів їх розв'язування належить більш широкому застосуванню цивілізаційного підходу та інституціональних методів в науковій діяльності і процесі викладання економічної теорії та економічної історії.

Список використаної літератури

1. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. / [ред. рада: В.М. Литвин (голова), Г.В. Боряк, В.М. Геєць та ін.; відп. ред. В.А. Смолій; авт. кол.: Т.А. Балабушевич, В.Д. Баран, В.К. Баран та ін.]; НАН України, Ін-т історії України. – К.: Ніка-Центр, 2011. – Т. 1. – 696 с.
2. Хикс Дж. Теория экономической истории. Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ, ст. Р.М. Нуреева — М.: НП «Журнал Вопросы экономики», 2003. – 224 с.
3. Шапкин И.Н. История и методологические основы экономической истории как науки // Гуманитарные науки. – 2012. – № 1. – С. 83–96.
4. Серед впливових світових видань по економічній історії див.: *Di Vaio G., Weisdorf J.L. Ranking Economic History Journals: A Citation-Based Impact-Adjusted Analysis // Cliometrica. Journal of Historical Economics and Econometric History. January 2010. Vol. 4 (1). P. 1–17.* Серед англomовних видавництв слід зазначити серію видавництва Принстонського університету (Princeton Economic History of the Western World) і нову серію з економічної історії Кембриджського університету (Cambridge Studies in Economic History - Second Series).
5. З центрами зберігання даних (data hub), з невеликим переліком історико-економічних ресурсів, можна познайомитися на сайті Асоціації економічної історії (Databases. Economic History Services. URL: <http://eh.net/databases> (дата звернення: 10.01.2014). Також сьогодні в різних установах діють віртуальні лабораторії (co-laboratory) зі збору даних по соціально-економічних питань, наприклад на сайті Міжнародного інституту соціальної історії (Амстердам, Нідерланди), URL: <http://collab.iisg.nl> (дата звернення: 10.01.2014).